
RUBRIEK STRAFUITVOERING EN JUSTITIËLE HULPVERLENING

ALS HOGE BOMEN WORDEN VERZILVERD. DAVID W. GARLAND, DOCTOR HONORIS CAUSA AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

Garland als inspiratiebron voor de criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel *and beyond*

Op woensdag 9 december 2009 ontving David W. Garland een eredoctoraat van de Vrije Universiteit Brussel. David Garland is Professor of Sociology aan de School of Law en het Department of Sociology van New York University, waar hij momenteel de leerstoel Arthur T. Vanderbilt Professor of Law bekleedt. Hij is jurist (University of Edinburgh, 1977), criminoloog (University of Sheffield, 1978), doctor in de (rechts)sociologie (University of Edinburgh, 1984) en ontving reeds verschillende internationale wetenschappelijk onderscheidingen.¹ We grijpen deze eervolle gebeurtenis aan om stil te staan bij het werk van deze hedendaagse toonaangevende denker, wiens publicaties steevast heel wat criminologische interesse en weerklank oproepen in binnen- en buitenland.²

De uitreiking van het eredoctoraat is een uitdrukkelijke erkenning van Garlands verdiensten binnen het criminologische, sociologische en juridische domein en van zijn kenmerkende wetenschapsbeoefening, die een integratie beoogt van sociologische, criminologische, juridische en filosofische analyses. Zijn interdisciplinaire aanpak inspireert ook de onderzoekers van de vakgroep Criminologie aan de VUB. Kristel Beyens (2000) vond sociologische inspiratie voor haar onderzoek naar het rechtspreken in Garlands *Punishment and Society* (1990). In het interdisciplinaire onderzoeksproject *Legitimate Criminal Justice in Times of Insecurity: A Belgian and comparative European perspective* gaan onderzoekers onder leiding van Sonja Snacken

de dialoog aan met *The Culture of Control* (2001) en onderzoeken ze in welke mate Garlands analyse ook opgaat voor de Belgische en Europese context.³ Ook aan andere Belgische universiteiten wordt Garlands werk met veel interesse gelezen. Tom Daems (2008) (KULeuven) geeft in zijn doctoraal proefschrift een prominente plaats aan het denken van David Garland over '*penal change*' en wijdt later een apart boek aan Garlands werk (Daems, 2009). Ook in de publicaties van Franstalige criminologen zoals Dan Kaminiski (UCL) en Philippe Mary (ULB) treffen we duidelijke sporen aan van Garlands denken.

Garland over de doodstraf in de VS

Naar aanleiding van zijn eredoctoraat hield Garland op 10 december 2009 aan de VUB een lezing over de doodstraf in de Verenigde Staten. Hij gaf ons hierbij een voorproefje van zijn nagelnieuw, maar nog te verschijnen boek *Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition*.⁴

Garland vangt aan met de stelling dat hij de doodstraf niet bestudeert als een moreel of normatief fenomeen, maar als een "*puzzling social fact*", waarvan hij het bestaan en de verschijningsvorm probeert te begrijpen en te verklaren. In plaats van zich op te sluiten in een polariserend voor- of tegenstanders debat, waagt hij zich aan een sociologische analyse van de meest controversiële en emotioneel geladen bestraffingsvorm die er bestaat. Fervente lezers van Garland zullen zich wellicht afvragen waar dit nieuwe boek zich situeert ten opzichte van de, door hemzelf bestempelde trilogie. Deze begint met *Punishment and Welfare* (1985) "*which described the rise of a welfarist form of criminal justice at the start of the twentieth century*". De tweede in rij is *Punishment and Modern Society* (1990), "*which developed a social theory of punishment that stressed the cultural as well as the political elements of penal institutions*". *The Culture of*

1 Voor een overzicht, zie Garlands curriculum vitae.

2 Voor een overzicht van het debat dat zijn *Culture of Control* teweegbracht, zie Daems (2005).

3 Zie o.a. de doctoraatsstudies van Kristof VERFAILLIE en Aline BAUWENS en het te verschijnen boek van Snacken en Dumortier (2010).

4 Dit is echter niet zijn eerste publicatie over de doodstraf. Zie ook Garland (2005; 2007a; 2007b).

Control (2001) trekt de historische lijn uit het eerste werk door naar het heden en hanteert de in het tweede werk ontwikkelde theorie bij het interpreteren en verklaren van een “concrete set of institutions and ideas”. (Garland, 2001: x) Zelf merkt Garland op tijdens de vragenronde dat zijn nieuwste boek kan worden beschouwd als een toepassing van *Punishment and Modern Society*.

Peculiarities

Tijdens zijn lezing beschrijft Garland negen kenmerken van de doodstraf als “peculiar” institutionele praktijk.

Ten eerste wijst hij op de “anomalous nature of American retention”. Wanneer men spreekt over de doodstraf schuift men vaak de (niet zelden normatief geladen) tegenstelling naar voren tussen het abolitionistische Europa en het retentio-nistische Amerika. Garland vindt dergelijke ongenueanceerde denkwijze problematisch, omdat ze beide continenten als monolithisch beschouwt en te weinig oog heeft voor interne verschillen.⁵ Niet alle staten binnen de VS passen vandaag immers de doodstraf nog toe. Garland verzet zich dan ook tegen de stelling van het “American exceptionalism”. Het behoud van de doodstraf is volgens Garland namelijk geen veruiterlijking van eeuwenoude diepgewortelde culturele kenmerken of tradities die eigen (uitzonderlijk) zijn aan de VS. Tot dertig jaar geleden maakte de VS een gelijkaardig proces door als het huidige abolitionistische Europa. Er is volgens hem dan ook niet zo’n groot contrast tussen beide als men vaak beweert en hij verkiest om zijn analyse te richten op de recente geschiedenis: “at the political and legal struggles that shaped events, at the choices and decisions made by key actors and the political, legal and cultural circumstances that shaped these decisions” (Gar-

land, 2005: 357). In tegenstelling tot Europa heeft de VS de laatste stap naar volledige afschaffing van de doodstraf nog niet gezet. De verklaring hiervoor zoekt hij in het cruciale element van de staatsstructuur van de VS. Waar in andere westerse naties de doodstraf op nationaal niveau werd afgeschaft door de politieke elite (doorgaans tegen de meerderheid in), is de VS een pluralistische federale staat waar beslissingen over bepaalde strafrechtelijke aangelegenheden – waaronder het al dan niet hanteren van de doodstraf – worden genomen door de deelstaten.

Als tweede kenmerk vermeldt hij de verschillen in het al dan niet toepassen van de doodstraf tussen de deelstaten, gaande van staten die de doodstraf *de facto/de jure* niet meer hanteren tot staten die de doodstraf nog steeds uitvoeren.

Een derde “peculiarity” die hiermee samenhangt, is de geografische diversiteit. Zuidelijke staten maken frequenter gebruik van de doodstraf dan de “middle states”. Noordelijke staten hebben de doodstraf doorgaans afgeschaft.

Ten vierde, verwijst Garland naar wat hij het “legal labyrinth” noemt. De doodstraf wordt omgeven door een veelheid aan regelgevingen en complexe procedures, die niet alleen torenhoge kosten met zich meebrengen, maar ook de periode tussen het vonnis en de uiteindelijke executie verlengen (gemiddelde duur van twaalf jaar). Dit langdurige juridische steekspel leidt eveneens tot heel wat omzettingen van doodstraffen in andere straffen. Van de jaarlijks gepleegde 12.000 moorden die bestraft kunnen worden met de doodstraf eindigen er ‘slechts’ 50 of 60 op een executie (ongeveer 0,5%) (Garland, 2007b: 442).

Eén van de meest cruciale verklaringen voor het behoud van de doodstraf in de VS volgens Garland, en vijfde kenmerk, is de politisering van het justitiële apparaat. Openbare aanklagers, rechters en gouverneurs zijn niet zelden verkozen na de belofte om hardhandig de strijd aan te binden tegen criminaliteit, waar het behoud van de doodstraf deel van uitmaakt. In zijn vroegere publicaties wijst Garland er reeds op dat de zogenaamde “elite action” zoals deze heeft plaatsgegrepen in andere westerse landen, zeer moeilijk te realiseren valt in de VS. Op deelstatelijk niveau is de kans namelijk groter dat populaire

5 Merk op hoe zijn positie hier verschilt van *The Culture of Control*, waarbij zijn (niet van kritiek gespaarde) analyse gericht is op het identificeren van gelijkenissen tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Criticasters verweten hem dat hij de VS teveel beschouwde als een monolithisch geheel (waar hij zich weliswaar van bewust was (Garland, 2001: viii)). Nu benadrukt hij de verschillen tussen de deelstaten.

visies over criminaliteit en bestraffing worden vertaald in beleid. Hij verwijst hierbij tevens naar het “*crime complex*”⁶ dat deze politisering stimuleert en ertoe leidt dat functionarissen populistische standpunten innemen in het uitstippelen van hun penaal beleid (Garland, 2005: 363).

Een zesde kenmerk is de betrokkenheid van slachtoffers bij het opleggen van de doodstraf via de zogenaamde “*victim impact statements*”. Door een beslissing van het *Supreme Court* in 1991 beschikken verwanten van het slachtoffer over de mogelijkheid om een getuigenis voor de jury af te leggen, wat een krachtig emotioneel effect teweegbrengt.

Ten zevende wijst Garland op de vaak eigenaardige samenstelling van de “*death qualified jury*”, die beslist om de doodstraf al dan niet op te leggen in een welbepaald geval. Personen die principieel tegen de doodstraf zijn worden eruit geweerd. Zij is samengesteld uit burgers - meestal uit blanke mannen - zonder enige vorm van expertise. Dit leidt niet zelden tot een geracialeerde toepassing van de doodstraf. Onderzoek toont een “*hierarchy of probability*” aan naargelang het ras van de verdachte: zwarte daders die blanke slachtoffers vermoorden lopen een hogere kans om veroordeeld te worden tot de doodstraf.

Het achtste kenmerk is de eigenheid van de executiepraktijk zelf. De doodstraf wordt voorgesteld als een humane (onzichtbare) wijze van doden, weg van de publieke aandacht.

Dit staat echter in contrast met de negende en laatste karakteristiek, nl. dat, ondanks de relatief zeldzame uitvoering van de doodstraf, hieraan (disproportioneel) veel aandacht wordt besteed in de media en in politieke discussies. “*Americans love to talk about the death penalty and running campaigns*”, stelt hij. Dit in tegenstelling tot de minimale aandacht voor de “*mass imprisonment*”, wat kwantitatief gezien een veel groter probleem is. Garland herinnert eraan dat in de VS dagelijks zes miljoen mensen onder één of

andere vorm van detentie of justitieel toezicht staan.

Closing remarks

Garland (2007a: 141) stelt dat er niet alleen een gebrek is aan sociologische analyses van “*modern capital punishment and its peculiar forms*”, maar auteurs die de doodstraf in de VS bestuderen hanteren volgens hem doorgaans het verkeerde raamwerk en beroepen zich bijvoorbeeld meer dan eens op dat van Michel Foucault. De stelling van Foucault - wiens werk als een constante kan worden beschouwd in de intellectuele ontwikkeling van Garland (Daems, 2009: 25) - dat de doodstraf een veruiterlijking is van de soevereine macht van de staat, geldt niet voor de huidige situatie in de VS. Door de staatsstructuur is de *state power* immers verdeeld.⁷ Ondanks deze fragmentering is er één instantie die de doodstraf nationaal kan verwerpen wegens een schending van de in de grondwet verankerde rechten, nl. het *Supreme Court*. Garland verwijst naar de zaak *Furman vs. Georgia*, waarbij het *Supreme Court* in 1972 tot het besluit kwam dat de toenmalige uitvoering van de doodstraf ongrondwettelijk was. Het Hof had toen de doodstraf echter op een meer definitieve wijze ongrondwettelijk kunnen verklaren, maar het hield de deur op een kier voor procedurele hervormingen, wat bij een 36-tal deelstaten leidde tot een retentionistische beweging. Met de uitspraak “*if the people want the death penalty, it is their democratic entitlement to have it*” speelt het hoogste gerechtshof de bal terug naar het (deel)statelijk niveau met lokaal verkozen politieke actoren. Het is deze combinatie, stelt Garland tot slot, die de “*peculiar institution*” heeft voortgebracht die tot op heden gangbaar is in de VS. Voor een verdere diepgaande analyse is het uitkijken naar de verschijning van zijn boek in het najaar van 2010.

Philippe Kennes
Kristel Beyens*

6 Deze term ontleent hij aan zijn *Culture of Control* en verwijst naar “*a cultural formation*” die gegroeid is rond het fenomeen van hoge criminaliteitscijfers en toenemende onveiligheid (Garland, 2001: 163).

7 Garland weigert eveneens de doodstraf te vergelijken met de vroegere “*lynchings*”.

* Respectievelijk assistent en hoofddocent aan de Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

Bibliografie

- BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBpress.
- DAEMS, T. (2005). Hoge bomen vangen veel wind. Het debat rond David Garlands *The Culture of Control*. *Panopticon*, 26(6), 49-58.
- DAEMS, T. (2008). *Making sense of penal change*. Oxford: Oxford University Press.
- Daems, T. (2009). De bestraffingssociologie van DAVID W. Garland. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- GARLAND, D. (1985). *Punishment and welfare. A history of penal strategies*. Aldershot: Gower Publishing Company.
- GARLAND, D. (1990). *Punishment and modern society. A study in social theory*. Oxford: Clarendon Press.
- GARLAND, D. (2001). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- GARLAND, D. (2005). Capital punishment and American culture. *Punishment & Society*, 7(4), 347-376.
- GARLAND, D. (2007a). Death, denial, discourse: on the forms and functions of American capital punishment. In: DOWNES, D., ROCK, P., CHINKIN, C. & GEARTY, C. (eds.), *Crime, social control and human rights. From moral panics to states of denial. Essays in honour of Stanley Cohen*, Cullompton: Willan Publishing, 136-154.
- GARLAND, D. (2007b) The peculiar forms of American capital punishment. *Social Research*, 74(2), 435-464.
- SNACKEN, S. & DUMORTIER, E. (eds.) (2010). *Resisting punitiveness in Europe?* Cullompton: Willan Publishing. (in druk)
- <http://sociology.fas.nyu.edu/object/davidgarland>.

TWINTIG JAAR CPT: EEN TERUGBLIK

Het Europees Comité ter voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (afgekort: CPT) blies einde 2009 twintig kaarsjes uit. Het CPT vindt zijn bestaansgrond in de gelijkkluidende Conventie (1987) die in de schoot van de Raad van Europa tot stand kwam en op 1 februari 1989 in werking trad. Het CPT vervult een preventieve functie: op periodieke of *ad hoc* basis bezoekt het plaatsen waar mensen van hun vrijheid worden beroofd. Na elk bezoek maakt het CPT een rapport op waarin het zijn bevindingen uiteenzet en zondig aanbevelingen doet naar de betreffende lidstaat toe. Daarnaast publiceert het CPT jaarlijks een rapport waarin het terugblik op de activiteiten van het voorbije jaar.

De afgelopen twee decennia is het CPT uitgegroeid tot een belangrijke actor op het vlak van de bescherming van mensenrechten in Europa, zowel direct door de dialoog die het aangaat met de betrokken lidstaten, als indirect via de weg van adviesverlening, interactie en kruisbestuiving met allerhande instellingen binnen en buiten de Raad van Europa die op hetzelfde terrein werkzaam zijn. Zo heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in zijn rechtspraak reeds verschillende keren verwezen naar het werk van het CPT. Het CPT werd ook geconsulteerd bij de herwerking van de Europese Gevangenisregels (2006) en bij de uitwerking van het Optioneel Protocol bij de VN-antifolterconventie (het zogenaamde OPCAT) uit 2002 dat een systeem gelijkend op het CPT introduceert op wereldvlak.

De eerste bijeenkomst van het CPT vond plaats van 13 tot 16 november 1989.

Dit gebeurde op een wel zeer bijzonder moment in de geschiedenis van het naoorlogse Europa, namelijk luttele dagen na de val van het Ijzeren Gordijn. Mede onder invloed hiervan ziet het oude Europa er vandaag geheel anders uit. Die beweging oostwaarts heeft ook diepgrijpende gevolgen voor het CPT: de voorbije twee decennia is zijn werkterrein gestaag uitgebreid, van 15 lidstaten in 1989 tot 47 vandaag. Het is één van de thema's die aan bod komen in het meest recente jaarrapport van het CPT, dat de activitei-